

УДК 633.85.003.13+631.153.7

ПРОДУКТИВНІСТЬ ОЗИМОГО РІПАКУ СОРТУ АНТАРІЯ ЗАЛЕЖНО ВІД ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ

Я. Гойсалуок, к. с.-г. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Озимий ріпак – найбільш поширена олійна культура з родини капустяних [5]. Його насіння містить 30-50% олії виняткової калорійності та енерговіддачі. Останнє в поєднанні з урожайністю (гектар посівів дає приблизно 1,1 т олії, що втричі більше, ніж соя, та удвічі – ніж соняшник) вивело ріпак у лідери як сировину для отримання екологічно чистого пального – біодизеля [11]. Із кожним роком у світі зростає використання ріпакової олії на харчові потреби [2].

Урожайність ріпаку озимого на 80% залежить від оптимально вибраної технології вирощування [7]. На фізіологічні показники формування врожаю впливає велика кількість чинників як некерованих (сонячна радіація, температура, опади), так і керованих (сорти, агротехніка, удобрення, система захисту). Із врахуванням факторів, які впливають позитивно і негативно на врожай, можна значною мірою цілеспрямовано використовувати керовані і створювати оптимальні умови для росту й розвитку рослин, а технологія вирощування ґрунтується на біологічних особливостях культури [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найважливішими критеріями сучасної технології вирощування озимого ріпаку є підвищена продуктивність культури та поліпшена якість насіння [2].

У своїх дослідженнях Г. А. Жолік [3] спостерігав вплив регулятора росту Баронет на ріст, розвиток і насінневу продуктивність ріпаку озимого. У середньому за роки досліджень (1988-1990) урожайність його насіння на варіантах, де застосовано регулятор росту, збільшувалася на 0,18-0,36 т/га, чи на 6,5-13,0%, порівняно з контролем (без обробки). Максимальна урожайність насіння ріпаку озимого (3,12 т/га) отримана на варіанті, де використовували регулятор росту на початку бутонізації в дозі 0,7 кг/га.

Дослідження, проведені у Сумському інституті АПВ у 2000 році на виробничих посівах ріпаку ярого сорту Ірис (попередник – озима пшениця), показали ефективність інсектицидів фастак, 10% к.е., та його аналога альфагард, 10% к.е., з нормою витрати препарату 0,15 л/га. Обприскували рослини у фазі бутонізації. Завдяки застосуванню інсектицидів у господарстві було одержано приріст урожаю насіння від 1,39 до 1,42 ц/га за урожайності на контролі 8,3 ц/га [10].

Дослідження Й. Хрзановського [13] проведені у Польщі із сортами ріпаку озимого Радостово і Лісево, де застосовували різні елементи технологій, тобто: 1 варіант – без внесення азотних добрив, без застосування фунгіцидів, регуляторів росту і мікроелементів, лише перед сівбою насіння протруєне, а також боротьба з бур'янами і шкідниками; 2 варіант – виконували усі попередні дії, а також вносили азотні добрива в нормі 50 кг/га разом із фунгіцидами, регулятор росту і мікродобрива. На першому варіанті було отримано урожайність ріпаку озимого сортів Радостово і Лісево 43,6 і 57,4 т/га, а на другому – відповідно 52,4 і 62,9 т/га, що на 8,8 т/га і 5,5 т/га більше, ніж на першому варіанті.

На сільськогосподарській дослідній станції у Мальфорті (провінція Саскачеван) упродовж 1979-1984 рр. на тринадцяти ділянках північно-західних і північно-східних районів на різних типах ґрунтів вивчали вплив різних доз і комбінацій N, S і B на врожай насіння ріпаку. Удобрення вносили в дозах, кг/га: N – 200; S – 50; B – 2,8. Спостерігали значне підвищення урожайності насіння ріпаку від внесення N (на 10 ц/га) і S (на 10,6 ц/га) у північно-західних і на 7,8 і 3,8 ц/га – у північно-східних районах. Встановлена висока чутливість ріпаку до внесення S і B разом [1].

У польових дослідженнях сільськогосподарської палати землі Шлезвіг-Гольштейн у Кілі виявлена висока чутливість ріпаку озимого на борні добрива: приріст урожаю насіння від їх застосування складав 0,5-5,2 ц/га, чи 2-10%. На легких ґрунтах вміст бору у ґрунті рекомендується доводити до 0,6, а на важких – до 0,8 мг/кг. Внесення 3,5 ц/га селітри, збагаченої бором (0,2% B), давало приріст урожаю насіння 6,1 ц/га (12%). Добрі результати отримані і від некореневого підживлення посівів бором (0,5-1,5 кг/га) в період змикання рядків – приріст склав 5,4 ц/га, чи 11% (1982) [4].

Відділення рільництва і рослинництва сільськогосподарської палати землі Шлезвіг-Гольштейн і фірма BASF (1982) проводили польові дослідження з визначення доз і способів внесення бору для підвищення урожайності ріпаку озимого. Сорт Квінта вирощували за загальноприйнятою технологією в зерновій сівозміні на фоні основного удобрення. За ознаками нестачі бору (потовщення стебла, недорозвинені генеративні органи) встановлено, що на ґрунтах легкого механічного складу за вмісту в них зазначеного елемента від 1,20 до 0,30 мг/кг навесні за достатньої кількості листків рослин слід внести некореневим способом Солюбор від 0,5 до 5 кг/га; на ґрунтах важкого механічного складу, які містять бору 2,00-0,40 мг/кг, – 1,0-8,0 кг/га. За внесення оптимальної дози мікроелемента (2,0 кг/га) приріст урожаю насіння сягав 2,5-3,2 ц/га за середнього його рівня 30,2 ц/га. У дослідженнях Кільського університету показано, що зниження насінневої продуктивності ріпаку від нестачі бору часто відбувається без проявів

зовнішніх симптомів, на характер якого сильно впливають рН ґрунту і його вологість (1982) [4].

Отже, використання мікродобрив дає змогу істотно збільшити врожай насіння ріпаку. Такої самої думки дотримується й В.С. Кудряшов [4].

Проте існує твердження, що внесення в різних дозах мікродобрив, які містять бор, марганець, молібден, не призводить до будь-яких позитивних зрушень, окрім зайвого нагромадження елементів у насінні [12].

У дослідженнях Т.Г. Новосельської [6], які проводили на базі дослідного поля Інституту захисту рослин УААН Київської області, на сорті ріпаку озимого Ліра Джед за обробки посівів ад'ювантом Еластік з нормою витрати 0,8 л/га урожай насіння складав у середньому 3,69 т/га, за збільшення норми витрати до 1,0 л/га – 3,70 т/га, тобто збережений урожай до контролю становив відповідно 1,95 т/га і 1,96 т/га.

Дослідження, проведені на Агрономічній дослідній станції Національного аграрного університету, показали високу ефективність застосування Еластіку [8]. Зокрема, урожай насіння сорту Ксаверівський за норми витрати Еластіку 0,8 л/га становив 34,4 ц/га, а за норми витрати препарату 1,0 л/га він складав 34,8 ц/га, що було вищим порівняно з контролем на 11,3 (48,9%) і 11,7 (50,6%) ц/га відповідно.

Отже, обприскування посівів ріпаку озимого склеювачем Еластік запобігає розтріскуванню стручків і дає змогу уникнути передзбиральних втрат врожаю й втрат під час комбайнування. Крім того, застосування Еластіку забезпечує отримання більш однорідно дозрілого насіння ріпаку з нижчою вологістю [8].

Отож, продуктивність ріпаку озимого значною мірою залежить від елементів технології вирощування культури.

Постановка завдання. Завданням наших досліджень було показати вплив елементів інтенсифікації технології вирощування на сорт Антарія ріпаку озимого в умовах Західного Лісостепу.

Виклад основного матеріалу. Закладаючи дослід, ми намагалися визначити найбільш оптимальний варіант технології для отримання високих і стабільних урожаїв культури. Попередником була озима пшениця. Фосфорні та калійні добрива вносили в повній нормі – $P_{60}K_{120}$ під оранку, азотні – навесні відповідно до схеми досліду: перший раз – N_{60} по мерзлоталому ґрунті, другий раз – N_{60} на початку інтенсивного росту стебла у висоту. Щодо засобів захисту рослин – серед інсектицидів використовували Фастак (0,15 л/га) і Нурелл Д – (0,6 л/га) до появи жовтих бутонів; з гербіцидів – ґрунтовий гербіцид Бутізан 400 (2,5 л/га) одразу після сівби і грамініцид Арамо 45 (2,3 л/га); з фунгіцидів – для захисту посівів від комплексу хвороб і підвищення морозостійкості рослин восени вносили Карамбу (1,0 л/га) у фазі 4-6 листків у ріпаку; навесні, у другій половині вегетації, вносили фунгіцид Фолікур (1,0 л/га) за висоти рослин 25-35 см для захисту від

хвороб (склеротиніоз, альтернаріоз); мікродобрива – залежно від варіанта дослідів: Вуксал Мікроплант (1,0 л/га) восени і навесні Вуксал Борон (перший раз – початок подовження квітконіжки; другий – період появи бутонів – перед цвітінням – по 2,0 л/га). Плівкоутворювач – Еластик – 0,9 л/га. При цьому плівка, утворена на стручку, виконувала водозахисну функцію, перешкоджаючи намоканню ступок, утримувала клітинний шар у «зоні розкриття» від розривання, забезпечуючи його цілісність, міцність і протидію механічному впливу (ударам граду, рослини об рослину, робочих частин комбайна).

Одержані результати щодо врожайності ріпаку озимого сорту Антарія показано в таблиці.

Таблиця

Вплив елементів інтенсифікації технології вирощування ріпаку озимого сорту Антарія на врожайність, т/га

Варіант дослідів	Урожайність				Приріст до контрольного варіанта	
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	середнє	т/га	%
1. Без добрив + інсектициди (контроль)	1,44	1,54	2,29	1,76	–	–
2. Без добрив + гербіциди + інсектициди	2,05	2,32	2,41	2,26	0,50	28,4
3. Добрива (N ₁₂₀ P ₆₀ K ₁₂₀) + гербіциди + інсектициди	3,33	3,00	3,48	3,27	1,51	85,8
4. Добрива (N ₁₂₀ P ₆₀ K ₁₂₀) + гербіциди + інсектициди + мікродобриво (1 раз)	3,61	3,51	3,70	3,61	1,85	105,1
5. Добрива (N ₁₂₀ P ₆₀ K ₁₂₀) + гербіциди + інсектициди + фунгіцид + мікродобрива (2 рази)	3,90	3,94	4,09	3,98	2,22	126,1
6. Добрива (N ₁₂₀ P ₆₀ K ₁₂₀) + гербіциди + інсектициди + фунгіциди (2 рази) + мікродобрива (3 рази) + плівкоутворювач	4,17	4,15	4,24	4,19	2,43	138,1
Середнє за сортом	3,08	3,08	3,37	3,18	–	–
НІР ₀₅ , т/га	0,11	0,12	0,13			

Як бачимо, з кожним наступним варіантом технології вирощування ріпаку озимого урожайність збільшувалася в середньому за три роки досліджень від 1,76 т/га на першому варіанті до 4,19 т/га на шостому варіанті дослідів, де застосовували всі рекомендовані засоби захисту культури, макро- і мікроелементи

у вигляді добрив. Приріст урожайності порівняно з контролем становив 2,43 т/га (див. рис.).

Приріст урожайності ріпаку озимого сорту Антарія залежав також від погодних умов, що склалися в окремі роки досліджень. Найвища врожайність сорту була у 2010 р. і становила 4,24 т/га на шостому варіанті досліду, а найнижча – у 2009 р. – 4,15 т/га (див. табл.).

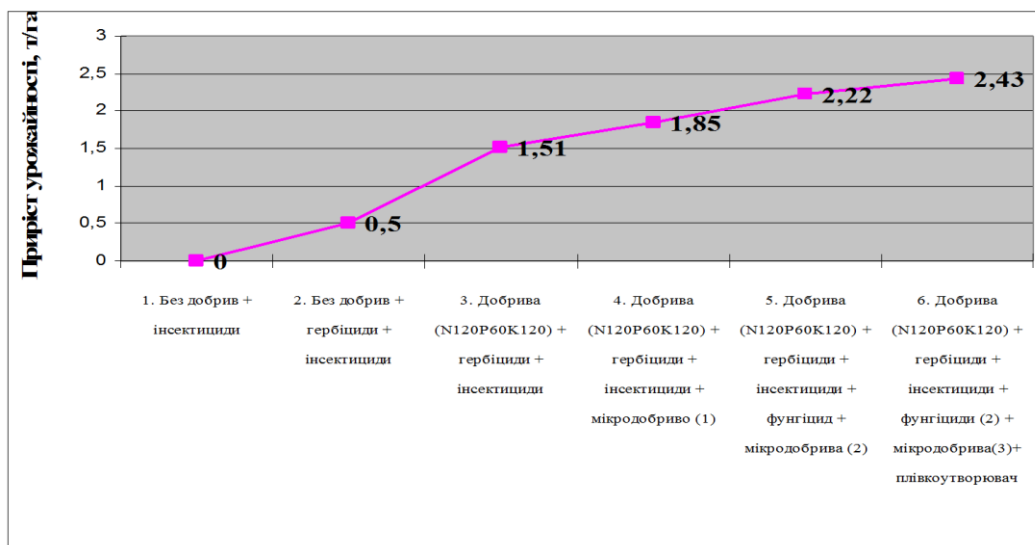

Рис. Приріст урожайності ріпаку озимого сорту Антарія залежно від елементів інтенсифікації технології вирощування (середнє за 2008-2010 рр.).

Висновки. Застосування елементів інтенсифікації технології вирощування ріпаку озимого, яка передбачала внесення мінеральних добрив ($N_{120}P_{60}K_{120}$) у комплексі з мікродобривами, захист рослин від бур'янів (однорічні ярі: лобода біла, гірчак березкоподібний, редька дика, гірчиця польова, шириця біла і звичайна, мак дикий, мишій сизий, кропива глуха пурпурова та ін.; однорічні зимуючі: підмаренник чіпкий, ромашка непахуча, волошка синя, грицики звичайні, талабан польовий, суріпиця звичайна та ін.; багаторічні: осот рожевий, берізка польова, пирій повзучий, хвощ польовий та ін.; ефемери: зірочник середній) ґрунтовим гербіцидом Бутізан 400 (2,5 л/га) і грамініцидом Арамо 45 (2,3 л/га), хвороб (чорної плямистості (альтернаріозу), некрозу кореневої шийки (фомозу), несправжньої борошнистої роси (пероноспорозу), білої гнилі (склеротиніозу), сірої гнилі (ботрідіозу) фунгіцидами Карамба (1,0 л/га) та Фолікур (1,0 л/га) і шкідників (блішок, прихованохоботників (великого ріпакового, стеблового капустияного та

насінного), ріпакового квіткоїда та капустиного стручкового комарика) – інсектицидами Фастак (0,15 л/га) і Нурелл Д (0,6 л/га) разом із плівкоутворювачем Еластик (0,9 л/га), забезпечило формування урожайності на рівні 4,19 т/га.

Бібліографічний список

1. Василевская Н. Влияние азота, серы и бора на урожай и качество семян рапса и сурепицы (Канада) / Н. Василевская // Реферативный журнал. – 1989. – №4. – С. 14. – (Серия 9 „Технические культуры”).
2. Гойсалюк Я. Захист посівів озимого ріпаку від шкідливих організмів / Я. Гойсалюк // Вісник Львівського національного аграрного університету : агрономія. – 2008. – № 12(1). – С. 131-135.
3. Жолик Г. А. Продуктивность и кормовая ценность озимого и ярового рапса при интенсивной технологии возделывания на дерново-подзолистых, суглинистых почвах Беларуси : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. с.-х. наук : спец. 06.01.09 “Растениеводство” / Жолик Г. А. – Горки, 1990. – 25 с.
4. Кудряшов В. С. Влияние микроэлементов на урожай семян рапса / В. С. Кудряшов // Селекция и семеноводство. – 1986. – № 5. – С. 62-64.
5. Лихочвор В. В. Ріпак озимий та ярий / В. В. Лихочвор. – Львів : Укр. технології, 2002. – 48 с.
6. Новосельська Т. Г. Склеювач Еластик на озимому ріпаку в Україні – високоефективний елемент в технології вирощування / Т. Г. Новосельська // Агроном. – 2006. – № 2 (12) – С. 100.
7. Поляков О. Догляд за озимим ріпаком: короткий календар основних агроприйомів / О. Поляков, С. Плетень, С. Томашов // Пропозиція. – 2010. – № 2. – С. 62-63.
8. Саблук С. В. Ефективність та особливості застосування склеювача Еластик на ріпаку / С. В. Саблук // Агроном. – 2007. – № 2 (16). – С. 127-129.
9. Савчук О. І. Осінні турботи на ріпаковому полі / О. І. Савчук, Д. І. Шуль, О. В. Орловська // Агрозахід. – 2008. – № 8. – С. 18-20.
10. Скрипник О. В. Проти ріпакового квіткоїда / О. В. Скрипник, Н. В. Тараненко // Захист рослин. – 2002. – № 12(78). – С. 9.
11. Фокін А. Актуальні проблеми захисту ріпаку та способи їх подолання // Пропозиція. – 2008. – № 2. – С. 68-72.
12. Ягодин Б. А. Вариабельность микроэлементного состава в семенах основных масличных культур / Б. А. Ягодин, С. А. Торшин, Т. М. Удельнова // Агротехника. – 1992. – № 3. – С. 85-94.
13. Chrzanowski J. Wyniki porejestrowanych doświadczeń odmianowych rzepak w PDO / J. Chrzanowski // Rzepak roślina przyszłości – nowoczesne elementy agrotechniki i ochrony : materiały konferencyjne, Stare Pole, 2006 r. – Stare Pole : Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Gdańsku, 2006. – S. 35-37.

Гойсалюк Я. Продуктивність озимого ріпаку сорту Антарія залежно від елементів інтенсифікації технології вирощування

Встановлено особливості формування врожаю ріпаку озимого залежно від елементів інтенсифікації технології вирощування.

Ключові слова: ріпак озимий, технологія вирощування, засоби захисту рослин.

Hoysalyuk Ya. Productivity of winter rape of sort Antariya depending on the elements intensification growing technology

It is established peculiarity of formation the yielding capacity of winter rape depending on the elements intensification growing technology.

Key words: winter rape, technology of growing, facilities of defence of plants.

Гойсалуок Я. Продуктивность озимого рапса сорта Антария в зависимости от элементов интенсификации технологии выращивания

Установлено особенности формирования урожая рапса озимого в зависимости от элементов интенсификации технологии выращивания.

Ключевые слова: рапс озимый, технология выращивания, средства защиты растений.